

Andreas Nord

”TILL TRÄDGÅRDSEGARES OCH BLOMSTERWÄNNERS TJENST”.
ATT SKRIVA FÖR NYA MÅLGRUPPER UNDER DEN SVENSKA
FOLKLIGA TRÄDGÅRDSLITTERATURENS PIONJÄRTID

Det skrivna ordet blir under 1800-talet ett allt viktigare redskap för att nå ut med kunskaper till breda mottagargrupper. Att skriva för folket ligger så att säga i tiden. Både tidens liberala idéer och den nationalistiska viljan att förädla folk och rike gör att det finns ett intresse att verkligen nå ut även till enklare kretsar. Ett exempel är de nyttiga tidskrifter för folket som börjar ges ut, främst bland dem *Läsning för folket*, där upplysande artiklar av praktisk art utgör en väsentlig del.¹ Ett annat exempel är den allmännyttiga uppsatsen i Vetenskapsakademiens mycket spridda almanacka, som under mitten av 1800-talet har ett starkt drag av folkbildning.² Ett tredje exempel rör kunskapsförmedlingen på trädgårdsområdet, och det är detta område som står i centrum för denna artikel. Trädgårdsodlingen är ett av de många områden som betraktas som viktiga för det nationalistiska projektet, genom både dess ekonomiska avkastning och dess folkförädlade roll, och just under mitten av 1800-talet börjar det komma en folklig trädgårdslitteratur som verkligen når ut. En sådan skrift – kanske den främsta – är Olof Eneroths *Trädgårdsbok för allmogen* (1857) som trycks i så mycket som 2 000 exemplar i första upplagan, och i en lika stor andra upplaga några år senare. Båda upplagorna säljs slut på bara ett par år.³

Delvis hänger den ökade spridningen samman med att en infrastruktur för kunskapsspridning på hushållningsområdet skapas. I viss mån fanns en sådan redan under 1700-talet genom bl.a. Vetenskapsakademien och dess handlingar (om än med oklar räckvidd), men under 1800-talet tillkommer nya aktörer med uppgift att verka för den svenska hushållningen, inklusive trädgårdsodlingen: Lantbruksakademien med central funktion som inrättas i början av 1800-talet, lanthushållningssällskapen som under första hälften av århundradet växer fram ute i länen och folkskolan, där skolträdgårdar så smått börjar införas i enlighet med den svenska folkskolestadgan från 1842 som slår fast att eleverna bör undervisas i trädgårdsskötsel. Dessa aktörer kunde också påverka spridningen av skrifter. T.ex. rekommenderade Lantbruksakademien Eneroths *Trädgårdsbok för allmogen* i en skrivelse till hus-

¹ Sörbom 1972, Ledin 1997.

² Melander 1999.

³ Nisbeth 1982.

hållningssällskapen som ”en kort, redig och lättfattlig handledning i Trädgårdsskötseln, lämpad för innehavare av små jordlotter”, som förtjänade att bli allmänt spridd.⁴ I vissa fall beställde hushållningssällskapen också skrifter. Skolträdgårdarna blev ett ämne för debatt och det kom flera handledningar om hur skolträdgårdar borde inrättas.⁵

Trädgårdsodlingen som kunskapsområde börjar vid samma tid professionaliseras på allvar. Trädgårdsmästarutbildningen får fastare form och vid bl.a. Lantbruksakademiens experimentalfält i Stockholm bedrivs systematisk experimentodling. Det kan finnas fog att även tala om ett förvetenskapligande på så sätt att området börjar bli ett mer självständigt kunskapsområde med egna institutioner för kunskapsproduktion och utbildning. Man kan också se ansatser till systematisering och teoretisering av kunskaper på området.⁶ Det främsta exemplet är kanske Olof Eneroths *Handbok i svensk pomologi* från 1864–65, där de svenska fruktsorterna för första gången klassificeras och beskrivs.

Frågeställningen för denna studie är vad resultatet blir av mötet mellan folkbildning, professionalisering och förvetenskapligande för den populära svenskspråkiga trädgårdslitteraturen under perioden 1850–74. Vad skrivs, av vem och för vem? Vilka uttryck tar sig professionaliseringen? Syns spår av ett närmande till det vetenskapliga i den språkliga formen? Vilket sätt att tala väljer man egentligen när man vänder sig till nya mottagargrupper – talar man på olika sätt i litteratur för olika mottagare?

Undersökningens teoretiska ram är socialkonstruktivistisk, och den ansluter till den breda sociosemiotiska tradition dit kritisk diskursanalys hör.⁷ Detta innebär en syn på relationen mellan texten och kontexten (sammanhanget, samhället, de sociokulturella praktikerna) som dialektisk, alltså som ett ömsesidigt beroende och en ömsesidig påverkan. Å ena sidan är varje text i någon mening en produkt av det samhälle där den kommer till, vilket i praktisk analys innebär att texten förstås och tolkas med utgångspunkt i relevanta drag i kontexten, såsom avsedd funktion, den sociala relationen mellan avsändaren och mottagaren och det valda mediet. Å andra sidan bidrar varje text till att omforma – eller återskapa – kontexten. Texten är aldrig enbart en funktion av kontexten, utan kan genom sina egenskaper förändra eller befästa mönster. I denna undersökning står texter med ett kunskapsmedierande syfte i centrum. Sådana texter har förstås alltid

⁴ Citerat efter Nisbeth 1982, s. 64.

⁵ Den mest inflytelserika var Olof Eneroths *Om skolträdgårdar* (1862), som är en debattskrift som också beskriver hur skolträdgårdar bör inrättas.

⁶ Jämför Björn Melanders och Olle Josephsons diskussion om vad de kallar ”förvetenskapligande” och ”förskoligande” på många områden under 1800- och 1900-talen (Melanders & Josephson 2003, s. 155).

⁷ T.ex. Halliday & Matthiessen 2004; Fairclough 1992.

som en av sina funktioner att förändra: den som läser skall vidga sina kunskaper och kanske förändra sina handlingsmönster. Men de kan samtidigt befästa det som är, t.ex. i fråga om sociala relationer och attityder.

Denna teoretiska ram gör att det blir relevant att kartlägga aspekter på flera nivåer för att förstå texterna. Jag undersöker för det första den texthistoriska kontexten genom en översiktlig kartläggning av den svenskspråkiga litteraturen på trädgårdsområdet och en närmare beskrivning av de innehållsligt bredaste verken utifrån tema, syfte, författare och målgrupp. Vidare undersöker jag framställningen genom en textanalys av sex böcker. Här ser jag först på målgruppsanpassningen rent allmänt, särskilt i fråga om den allmänna språkliga utformningen (syntaktisk komplexitet, textbindning och perspektiv) och ger även några kvantitativa data. Därefter beskrivs hur framställningen är organiserad dialogiskt. Denna aspekt av den språkliga utformningen är intressant både genom att den allmänt kan peka på drag som tyder på ett förvetenskapligande och genom att den mer konkret kan visa hur texten förhåller sig till sin tänkta läsare.

Texthistorisk kontext

Tabell 1 visar antalet skrifter under perioden 1850–74 uppdelat på femårsintervall.⁸ För att sätta in utgivningen i sitt historiska sammanhang ges i tabellen också uppgifter för den föregående och den efterföljande 25-årsperioden. Tabellen visar att utgivningen av svensk trädgårdslitteratur är livaktig under hela perioden 1825–99: totalt ges det ut nästan 230 titlar på trädgårdsområdet. I stort ökar utgivningen över perioden. Ökningen över tid är stor i antal, men då det inte finns uppgifter om den totala svenska bokutgivningen tillgängliga är det möjligt att ökningen av trädgårdslitteraturen bara följer den allmänna tendensen. Tabellen är främst uppdelad i olika handboks-kategorier. Kategoriindelningen är grov men bör ändå kunna ge en uppfattning om utgivningens stora bredd: den brokiga kategorin *övrigt* (som omfattar allt från debattskrifter till skrifter om växtsjukdomar och blomstersymbolik) är ofta den största posten; reseberättelser om trädgårdskultur och trädgårdshistoriska framställningar tillkommer under perioden och skrifter som berör en enskild växtkategori ökar markant.

⁸ Halldor 1935a. Halldors förteckning är inte helt fullständig. Sifferuppgifterna i tabellen är ungefärliga även av det skälet att det ibland är oklart när skrifter med koppling till varandra skall ses som ett samlat verk. I tabellen har delar med olika utgivningsår räknats för sig. Utöver de räknade böckerna finns ett antal tidskrifter på trädgårdsområdet (Halldor 1935b). Dessa är vända till en mer välbärgad målgrupp och hade ofta en kort livslängd. Allmogetidskriften *Läsning för folket* tar däremot endast i ett fåtal fall upp trädgårdsteman.

Sammantaget kan detta tolkas som ett tecken på att den svenska trädgårdslitteraturen under århundradets andra del blir allt mer specialiserad. Antalet breda, generella handböcker ökar inte på samma sätt (med undantag för ett uppsving för böcker om fruktträdsskötsel 1850–74).

Tabell 1. Kvantitativa data om svensk trädgårdslitteratur 1825–1899

period	totalt	handböcker och handledningar						rese- skild- ringar	träd- gårds- his- toria	övrigt
		gene- rellt om träd- gårds- odling	odling av frukt- träd	odling av köks- växter	odling av blom- mor/ pryd- nads- växter	odling av viss växt- växter	odling av kruk- växter			
1825–29	3	–	–	–	–	–	–	–	–	3
1830–34	9	1	–	2	1	1	–	–	–	2
1835–39	8	2	–	–	2	1	–	–	–	3
1840–44	9	3	–	–	1	2	–	–	–	3
1845–49	9	–	1	–	1	3	1	–	–	3
totalt 1825–49	38	6	2	2	5	7	2	0	0	14
1850–54	8	2	1	1	–	1	2	–	–	1
1855–59	16	3	3	–	–	2	2	1	–	5
1860–64	15	1	1	–	–	2	–	3	–	8
1865–69	11	2	1	1	1	2	–	–	–	4
1870–74	21	4	3	1	–	–	–	1	1	11
totalt 1850–74	71	12	9	3	1	7	4	5	1	29
1875–79	5	1	–	–	1	–	–	–	1	2
1880–84	36	3	1	–	–	7	4	5	2	14
1885–89	20	4	2	–	–	4	1	–	2	7
1890–94	30	4	–	–	1	5	–	–	1	19
1895–99	29	4	4	–	–	3	1	–	3	14
totalt 1875–99	120	16	7	0	2	19	6	5	9	56
totalt 1825–99	229	34	18	5	8	33	12	10	10	99

De böcker som kartläggs närmare är de som har till syfte att nå ut med kunskaper på bredden. Här har jag avgränsat detta till litteratur om trädgårdsodling generellt och om odling av fruktträd och köksväxter. Det tjugotal verk det rör sig om (i tabell 1 markerade med fetstil) presenteras i tabell 2.⁹

⁹ För fullständiga titlar, se Halldors bibliografi (Halldor 1935a). – I tabellen anges inte om skriften översatts till andra språk då Halldor inte anger detta, men flera av böckerna kom i finsk översättning (och det är sannolikt att även den svenskspråkliga litteraturen har spridits i Finland).

Tabell 2. Bibliografiska data om bredare svensk trädgårdslitteratur 1850–1874

författare, år, sidantal, pris, tryckstil, upplagor (om flera)	målgrupp (enligt förord och bedömning)	kommentar
Müller 1848–53, 1 del 1850, 1 del 1853, totalt 608 s., totalt 4 rdr b:ko 16 sk., antikva, 3 uppl.	välbgågade trädgårdsägare; professionella?	verk i totalt 3 delar 1848–53; förf. 1850 trädgårdsmästare vid Svenska Trädgårdsföreningens elevskola, 1853 Uppsala universitets örtagårdsmästare
Mansa 1852, 127 s., fraktur	medelklass? (förord e.d. saknas)	förf. kunglig slottsförvaltare/trädgårdsmästare vid Fredensborgs slott i Danmark; boken översatt från danskan
Anderson 1852, 72 s., 24 sk. b:ko, fraktur	medelklass? (förord e.d. saknas)	förf. trädgårdsmästare; boken i litet format (bredd 9,5, höjd 12)
Lundström 1853, 151 s., 24 sk. b:ko, fraktur, 2 uppl.	medelklass? (förord e.d. saknas)	förf. folkskollärare i Västmanland; boken beställd av Västmanlands läns hushållningssällskap
Ekström 1855, 80 s., 24 sk. b:ko häftad, fraktur och antikva, 3 uppl.	folkskolan; folkskolelärare och allmogen	utgör Bibliothek för landtmän m. fl:s del 12
Müller 1856, 172 s., 32 sk. b:ko, antikva, 3 uppl.	medelklass? "vänner och vännerinnor [sic] af växtodling"	förf. inrikessekreterare/lärare vid Svenska trädgårdsföreningen; boken beställd av Svenska trädgårdsföreningen
Eneroth 1857, 48 s., fraktur, 4 uppl.	"allmogen"; "allmogens barn"	förf. trädgårdsdirektör; boken översatt (från tyskan?)
Metzger 1858, 72 s., 75 öre, fraktur	allmogeungdomen	utgör Bibliothek för landtmän m. fl:s del 18; postumt utgiven
Müller 1859, 115 s., 50 öre rmt, antikva	folkskolläroresemnarier; mindre erfarna trädgårdsmästare; trädgårdsägare på landet	förf. föreståndare för Upsala läns trädskola
Wennström 1859, 25 s., 25 öre, fraktur, 2 uppl.	lantmän och allmoge i Uppsala län	
Eneroth 1860, 31 s., 25 öre, fraktur, 2 uppl.	allmoge, lantmän	
Lindgren 1861, 48 s., 67 öre, antikva, 8 uppl.	"folkskolor och landtmän"	förf. föreståndare för Föreningen för trädplanterings- och trädgårdsskötselns befrämjande inom Skaraborgs län
Lindgren 1865, 50 s., 75 öre, antikva	"alla som intressera sig för detta ämne"	förf. trädgårdsmästare vid Lantbruksakademiens experimentalfält
Schübeler 1866, 92 s., 75 öre, fraktur	Norges allmoge (enligt författarens förord)	förf. föreståndare för botanisk trädgård och professor i botanik, Kristiania; boken översatt från norskan
Lindgren & Ringius 1868, 48 s., 40 öre, antikva	"nordbon" (landsbygdsbor i norra Sverige och Finland)	Ringius trädgårdsamatör/experimentodlare i Piteå (om Lindgren, se ovan)

Holm 1869 3 delar, totalt 369 s., totalt 3 rdr, antikva, 5 uppl.	någorlunda välbärgade trädgårdsägare	förf. handelsträdgårdsmästare i Stockholm; utgör Allmännyttigt handbiblioteks del 29–31
Dahlberg 1870, 166 s., 1 rdr 25 öre, antikva, 2 uppl.	folkskollärarseminariet i Linköping; folkskolor; "trädgårdsodlingens vänner"	förf. lärare i trädgårdsodling vid folkskollärarseminarium
Trädgårdsskötselns allmänna grunder 1871, 16 s., antikva	? (förord e.d. saknas)	anonym
Lindgren m.fl. 1872–84 3 delar 1872, 2 delar 1874, totalt 609 s., antikva, del I 4 uppl., II 5, III 4, IV 3, V 3	halv- och helprofessionella?	verk i totalt 9 delar 1872–84, del I, II och V av Lindgren, del III och IV av Pihl; Pihl lärare/föreståndare för Svenska trädgårdsföreningens elevskola (om Lindgren, se ovan)
Lindgren 1873, 74 s., antikva	folkskolebarn; de "som idka trädgårdsodling i mindre skala vid ett anspråkslösare hem"	(om Lindgren, se ovan)
Appeltofft 1873, 96 s., fraktur	halländska allmogen	förf. handelsträdgårdsmästare i Halmstad

I sammanställningen kan man grovt sett urskilja tre grupper: för enklare mottagare, mer encyklopediska verk respektive böcker för ett socialt mellanskikt. Den första omfattar ungefär hälften av skrifterna och utgörs av tunnare (16 till 166 sidor) och därmed billigare skrifter riktade till allmoge, folkskolor, folkskollärare eller folkskollärarseminariet, ofta till flera av dessa grupper samtidigt. Även en bok som *Folkskolans trädgårdsbok* (Lindgren 1873) är trots titeln avsedd även för vuxna läsare – uppenbarligen inte målgrupper i konflikt med varandra. I dessa böcker anges det tydligt vem den avsedda mottagaren är, ibland i ett förord som riktar sig till någon annan än den angivna mottagaren, t.ex. inleds förordet i Eneroth 1857: "Allmogens barn behöfwa enkla lättfattliga upplysningar om växternas behandling och jordens, som skall nära dem."¹⁰ Perspektivet är överhetens. I Ekström 1855 redogörs det i inledningen för olika överväganden som författaren gjort i fråga om faktaurval i förhållande till syfte och målgrupp, och det motiveras på ett sätt som knappast är relevant för dem som anges som avsedda mottagare. Snarare vänder sig motiveringen till den som gav författaren i uppdrag att skriva boken (i Ekströms fall det lokala hushållningssällskapet) eller andra tänkta bedömare av boken bland sakkunniga på trädgårdsområdet eller debattörer i folkkupplysningsfrågor.¹¹ Ibland är böckernas mottagargrupp regionalt avgränsad (och flera av böckerna är

¹⁰ Eneroth 1857, förord.

¹¹ Dessa aktörers röster får också framträda i boken: den inleds med ett längre citat ur protokollet för Västmanlands läns hushållningssällskap, vilket följs av ett förord av faktagranskaren Daniel Müller.

utgivna i landsorten). Böckerna är ofta tryckta i fraktur, vilket också säger något om mottagaren då fraktur ansågs mer lättläst för utbildade grupper.¹² Även titlarna är särpräglade: sju av dessa folkliga böcker har en titel där någon variant av *trädgårdsbok* ingår, medan detta saknas i titlar på böcker för andra målgrupper.

Motsatsen till dessa böcker utgörs av tjockare, dyrare böcker tryckta i antikva. Vem dessa vänder sig till är inte lika klart – vem boken vänder sig till anges i mycket allmänna ordalag eller inte alls. Sannolikt är dock mottagargruppen bred, och omfattar både de mest välbärgade trädgårdsägarna och professionella trädgårdsmästare. Mottagaren förväntas inte nödvändigtvis utföra arbetet själv utan kan anlita trädgårdsmästare eller "arbetskarlar", och de anläggningar som beskrivs är snarast av typen herrgårdsträdgård. Dessa tjockare och dyrare böcker är i ett par fall mycket tjocka och dyra. Två verk har närmast encyklopediska dimensioner: *Trädgårds-skötsel* i tre delar av Daniel Müller 1848–53, varav de två sista delarna ges ut inom den här studerade perioden, och *Handbok i Svenska Trädgårdsskötseln* i nio delar av Erik Lindgren, Axel Pihl m.fl. 1872–84, varav de fem första delarna ges ut inom den här studerade perioden.¹³

En tredje grupp ligger någonstans mellan de två ytterligheterna (Mansa 1852, Anderson 1852, Lundström 1853, Holm 1869). Inte heller här finns det uttryckliga uppgifter om mottagargrupp; typisk i sin breda vaghet är Lundströms målgruppsbeskrivning i undertiteln, "Till Trädgårdsegares och Blomsterwänners tjänst". Samtidigt är de ofta relativt billiga och de tre äldre av dem är tryckta i fraktur. En indikation om målgrupp är att Anderson i förordet anger bokens syfte som att "tillhandagå dem med underwisning och ledning, som önska nyttigt använda sin wid sommarnöjet eller boningshuset på landet befintliga jord eller delar af trädgården till odling af kökswäxter".¹⁴ Intrycket är därför att böckerna snarast vänder sig till ett brett mellanskikt, ett slags trädgårdsägande mellanklass av borgare med sommarvillor, bättre bemedlade bönder, kanske präster. Detta stöds för övrigt av iakttagelser av vilken typ av anläggningar det är som beskrivs.

Jag kommer att tala om de tre grupperna som *folklig litteratur*, *encyklopedisk litteratur* respektive *medelklasslitteratur*.

Ytterligare en iakttagelse i tabell 2 rör författarna. Några är trädgårdsmästare, men de flesta är som en del av sin yrkesverksamhet professionella

¹² Jämför Petersson 1992 om typsnittsval i pedagogisk litteratur.

¹³ Det är alltså dessa fem delar som studeras. De är samtliga skrivna av antingen Erik Lindgren eller Axel Pihl. I senare delar medverkar även Orvar Löwegren och C. Vilhelm Hartman. – Det är för övrigt bara denna bok som heter något med *handbok*. Möjligen kan detta ses som en markering av samhörighet med Eneroths viktiga bidrag till pomologin, *Handbok i svensk pomologi*.

¹⁴ Anderson 1852, s. 1.

trädgårdspedagoger: i ett fall en lärare i trädgårdsodling vid ett lärarseminarium (Dahlberg), i ett annat en folkskollärare som varit särskilt framgångsrik i sin trädgårdsundervisning (Ekström), i en rad fall (särskilt när det gäller de böcker som utgavs i flera upplagor) lärare vid en trädgårdsskola (Müller, Eneroth, Lindgren, Pihl). Nästan hälften av böckerna är skrivna av tre författare ur den sista kategorin: Daniel Müller har skrivit tre, Erik Lindgren fem (ibland i samarbete med andra), Olof Eneroth tre. Under 1700-talet var det snarare trädgårdsmästare och amatörer som skrev trädgårdslitteratur och få författare skrev mer än en handbok.¹⁵ Man kan alltså tala om en professionalisering av författarkåren, både genom att de som skriver ofta är professionella kunskapspridare och genom att några få författare står för en stor del av det skrivna.¹⁶ En möjlig tolkning är att detta pekar på att en syn på kunskapsförmedlingen på området som något komplext som kräver specialister börjar slå igenom.

Framställningen: material

Undersökningens andra del är textanalytisk. I första hand vill jag undersöka den litteratur som faktiskt blev spridd. Därför analyserar jag de sex allmänna handböcker som gavs ut i tre eller fler upplagor.¹⁷ Detta material omfattar böcker från alla kategorier: de folkliga Ekström 1855, Eneroth 1857 och Lindgren 1861, de mer encyklopediska Müller 1848–53 och Lindgren m.fl. 1872–84, samt Holm 1869 för mellanskiktet. Ur dessa analyseras vissa utdrag valda i första hand utifrån teman som representerar olika aspekter av trädgårdsodlingen, såväl det mest grundläggande som det mer avancerade (se tabell 3). Redan av data om utdragen ser man en skillnad: de folkligare böckerna är generellt sett mer kortfattade i sina framställningar. Exempelvis behandlas moroten med runt 100 ord i de folkliga böckerna, men med över 300 ord i de andra, och för att beskriva vattningsprinciperna använder de flesta böckerna mellan 160 och 365 ord, medan motsvarande avsnitt i den encyklopediska Lindgren m.fl. 1872–84 omfattar nästan 2 000 ord.

¹⁵ Man bör dock notera att under denna tid var det trädgårdsmästarna som också var de praktiska pedagogerna då utbildningen skedde genom ett lärlingssystem.

¹⁶ Dessa författares totalproduktion är ännu större: i Halldors förteckning nämns 6 olika titlar av Müller, 13 av Lindgren och 10 av Eneroth. Flera av dessa kom dessutom i mer än en upplaga. (Se Halldor 1935a.)

¹⁷ Antalet upplagor är inte någon säker indikation hur många exemplar som tryckts – upplagorna kan ha varit små – men är det bästa tillgängliga urvalskriteriet.

Tabell 3. Kvantitativa uppgifter om de studerade utdragen

<i>Skrift</i>	<i>utdrag: tema, sida</i>	<i>antal ord</i>	<i>antal grafiska meningar</i>	<i>andel substantiv (antal)</i>	<i>ord per grafisk mening</i>
Müller 1848–53	ur del II 1850: vattning s. 192–193, morot s. 229, gurka s. 273–275, okulering s. 51–56	2 872	140	23 % (667)	21
Ekström 1855	vattning/rensning s. 24–25, morot s. 33, gurka s. 41, okulering s. 49–51	1 139	75	28 % (326)	15
Eneroth 1857	vattning s. 12, morot s. 28–29, gurka s. 25–26, luckring/rensning/gallring/kupning s. 12–13, plantering/skötsel/gödning av fruktträd s. 39–40	904	64	23 % (212)	14
Lindgren 1861	vattning s. 6, morot s. 15, gurka s. 11, okulering s. 23	1 133	69	26 % (293)	16
Holm 1869	ur del I: vattning s. 5–6, morot s. 33, gurka s. 72, fruktträdsplantering s. 96	1 320	68	23 % (307)	19
Lindgren m.fl. 1872–84	ur del I: vattning s. 67–72; ur del II: morot s. 71–72; gurka s. 28–34; ur del III: okulering s. 24–27	6 403	217	23 % (1 473)	29

Framställningen: målgruppsanpassning

Ett exempel på framställningen i böckerna är det följande, som kommer från Lindgren 1861, en av de folkliga böckerna vars mottagare beskrivs som "folkskolor och landtmän". Det berör okulering, en metod för att förädla träd jämförbar med ympning:

Sjelfva okuleringen tillgår som följer: af qvistarne, hvilka man har stående med nedra ändan i ett kärl med vatten och på hvilka alla bladen afskurits så att endast bladskaffet och en liten del af bladet qvarsitter, tages en, och ett väl utbildadt bladöga utväljes samt kringskäres i den form figuren 7 utvisar, hvarefter barkflisans tre hörn lossas något med knifvsudden.¹⁸

Det är en faktatät, syntaktiskt relativt komplex framställning, som visserligen med tidens mått mätt är förhållandevis lättläst, men ändå förutsätter en läsare med relativt avancerad läsfärdighet. Den liknar på många sätt framställningen i Müller 1848–53, Holm 1869 och Lindgren m.fl. 1872–84, även om dessa ofta är än mer utförliga och detaljerade. Inte heller dessa kan egentligen betraktas som svårlästa, men de förutsätter en läsare som är van vid kvalificerad fackprosa.

¹⁸ Lindgren 1861, s. 23.

Lindgren m.fl. 1872–84 utmärker sig genom att ibland snarast inta ett botaniskt perspektiv, d.v.s. ett perspektiv som utgår från växten, bl.a. genom fler botaniska upplysningar och en tendens till framställning med utgångspunkt i växtens behov snarare än i odlarens aktivitet (direkta praktiska behov). Redan rubriksättningen på avsnittet där principerna för vattning beskrivs är ett exempel på detta – det benämns inte (som i de andra böckerna) ”Vattning” (med odlarens, aktörens, perspektiv) utan ”Växternas behov af fuktighet” (med ett botaniskt perspektiv, växtens perspektiv eller ett teoretikerperspektiv). Annars är perspektivet i böckerna tydligt praktikerperspektivet, inriktat på det direkt tillämpbara.

Uttryckssättet i Lindgren 1861 kan närmast beskrivas som en lätt förenklad variant av det i den encyklopediska litteraturen. De båda andra böckerna för allmoge är däremot anpassade för sin målgrupp på andra sätt. Ekström 1855, där målgruppen beskrivs som folkskola, folkskollärare och allmoge, utmärks av att den har sidor som är grafiskt uppdelade med partier som synes vända sig till olika mottagare. Följande stycke är typiskt:

56. Den, som med framgång will idka trädgårdsskötsel, uraktlåte aldrig: **rensa och wattna så ofta behof göres.** Rensningen sker med hand, eller med hacka eller skyffel öfwerallt der detta utan växternas rubbning kan äga rum. Wattningen förrättas med kannan, antingen med eller utan s. k. Sprit. Med sprit öfwer plantorna, utan sådan omkring och intill dem.

Hvad bör trädgårdsskötaren alltid ihågkomma om hans arbete skall hafva framgång?

Huru sker rensningen?

*På hvad sätt förrättas vattningen?*¹⁹

Brödtexten är tryckt i fraktur (med inslag av schwabacher, här markerad med fetstil) och handlar om hur man skall sköta en trädgård. Den består av korta, enkelt byggda meningar som bildar fristående regler snarare än sammanhängande resonemang. Det finns också fotnoter i antikva (med inslag av kursivering) vända till folkskolläraren med instruktioner om hur boken bör användas och vad ”lärjungarna” bör lära sig, och frågor i kursiv antikva att använda för kunskapskontroll. Enligt förordet är boken i första hand avsedd för folkskollärare som skall undervisa i trädgårdsskötsel, och man får förmoda att tanken är att läraren skall förklara och instruera med utgångspunkt i brödtexten. Dock är texten också avsedd att kunna tjänstgöra som underlag för diktagen, vilket framgår av en fotnot som hör till stycket:

¹⁹ Ekström 1855, s. 24.

*) §§ i detta kap., der ofta omvexling af långa och korta å- och ä-ljud förekomma, kunna lärjungarne äfven *skrifva* på taflor efter diktering. Öfningen anses då såsom vanlig rättskrifnings-skriföfning och korrigeras såsom sådan.²⁰

Diktamensfunktionen understryker snarast att den exakta språkliga formen är viktig i sig, och för närmast tankarna till utantillärning.²¹ För de läsare som hör till kategorien ”allmoge” – som boken också, enligt titeln, vänder sig till – torde diktamensfunktionen vara rätt bortkastad.

Den tredje folkliga boken, Eneroth 1857, som vänder sig till ”allmogen”, ”allmogens barn”, är anpassad för mindre avancerade skriftbrukare på ett annat sätt. Här är det i stället frågan om en resonerande framställning som är tydligt pedagogiserad:

Dröjer det allt för länge mellan regndagarna, så måste man sjelf skaffa växterna watten.

Det bästa watten för växterna är regnwatten. Man bör derföre samla sådant. Men det räcker ej långt. Och derföre får man skaffa sig äfwen annat watten. [...]

Wigtigt är, att icke wattna för litet för hwarje gång, isynnerhet om jorden är mycket lerhaltig. Man bör ej spara på wattnet, när man wattnar.²²

Orsaksrelationer är tydligt markerade och satsfogningen påfallande enkel genom att flerledade resonemang delas på flera meningar.²³

Några skillnader kan belysas av några enkla kvantitativa uppgifter (se tabell 3). Ser man på det genomsnittliga antalet ord per grafisk mening finns en klar tendens (även om materialet för de flesta av böckerna egentligen är för litet för att beräkningen skall vara helt tillförlitlig): de folkliga böckerna har i snitt kortare meningar, runt 15 ord, de övriga längre, runt 20 ord eller mer. Särskilt hög meningslängd, 30, har Lindgren m.fl. 1872–84. Orsaker till skillnaderna mellan böcker för olika mottagare är dels att syntaxen i de folkligare skrifterna ofta är något mindre komplex, dels att uppräknings av olika slag (av morotssorter, arbetsmoment etc.) oftast är kortare i de folkliga böckerna. I jämförelse med andra texter från tiden är värdet 15 i de folkliga böckerna påfallande lågt, t.ex. har soldathandböcker från 1836 och 1889 båda värdet 22.²⁴ Till och med *Läsebok för folkskolan* (1868) har ett högre värde, 22,1.²⁵ Värdet 30 i Lindgren m.fl. 1872–84 är ett högt men inte på

²⁰ Ekström 1855, s. 24.

²¹ Det sista kapitlet i boken, om odling av fruktträd, avviker från det givna exemplet genom att vara tryckt i antikva. Här finns inte heller några kontrollfrågor.

²² Eneroth 1857, s. 12.

²³ I sin utformning är denna bok därmed lik de tydligt pedagogiserade allmännyttiga uppsatserna i Vetenskapsakademiens almanacka från samma period (Melander 1999).

²⁴ Wendt 1998, s. 82.

²⁵ Melander 1998, s. 14.

något sätt exceptionellt värde; i tidningsprosa från tiden förekommer värden som ligger långt över 30.²⁶

Ser man däremot på andelen substantiv är den ganska jämn, runt 25 procent, i alla böckerna. Detta är en ganska genomsnittlig andel för faktatext vid tiden, och i vart fall inte påfallande hög – i soldathandböcker är motsvarande andel 27 % (1836) och 26 % (1889), i naturkunskapsläroböckerna från åren 1840–53 (med något undantag) kring 30 och i *Läsebok för folkskolan* (1868) 28,4.²⁷

Summeras iakttagelserna är det tydligt att de folkliga böckerna är påfallande heterogena, medan de övriga är relativt enhetliga, även om Lindgren m.fl. 1872–84 sticker ut något genom stor syntaktisk komplexitet och en tendens till botaniskt perspektiv.

De tre folkliga böckerna representerar tre olika strategier för mottagaranpassning. I Ekström 1855 väljer författaren en strategi som närmast pekar mot att utantillärning är syftet; i vart fall är den mest lämpad för en skolsituation. I Eneroth 1857 väljer författaren att pedagogisera framställningen genom en markerat tydlig textbindning. I Lindgren 1861 väljer författaren att uttrycka sig på i stort sett samma sätt som till en borgerlig läsekrets. I alla tre fallen blir dock resultatet en text som är mindre syntaktiskt komplex (att döma av frekvensen ord per mening) än i böcker för andra målgrupper.

Framställningen: dialogicitet

För analysen av textens dialogiska sida är utgångspunkten den modell för analys som utarbetats inom den sociosemiotiska forskningstraditionen av bl.a. Jim Martin och Peter White, delvis på grundval av Bachtin.²⁸ Något förenklat kan man säga att metoden syftar till kartlägga hur avsändaren (berättarrösten i texten) förhåller sig till andra röster, åsikter eller ståndpunkter. Om inga andra röster än författarens framträder talar man om att en utsaga är monoglossisk. Om andra röster tillåts framträda direkt eller som ekon talar man om att texten är heteroglossisk. Olika röster och ställningstaganden kan dock tillåtas framträda på olika sätt i texten. Citatet, markerat med ett anföringsverb, är det mest uppenbara, vid sidan av explicita värderingar av riktigheten i ett yttrande från författarröstens sida, men även ett *men* eller *inte* kan sägas aktualisera andra synpunkter genom

²⁶ Melander 1998, s. 14.

²⁷ Wendt 1998, s. 89; Ekvall 1997, s. 120; Melander 1998, s. 25.

²⁸ Martin & White 2005. Likartade metoder har tidigare använts av bl.a. Per Ledin (1994). För en utförligare presentation av modellen hänvisar jag till Nord 2008.

ett slags ekoeffekt – om något förnekas impliceras ju samtidigt en röst som faktiskt har hävdad det som förnekas, och ett *men* implicerar en ståndpunkt som yttrandet ställs i motsats till.

I de undersökta böckerna skiftar mönstren. En text skiljer dock ut sig, nämligen Ekström 1855, där framställningen med regelartade, generaliserande råd i brödtextern nästan genomgående är monoglossisk. Författarrösten framstår som en självklar auktoritet som monologiskt lägger ut texten om hur man gör utan att förhålla sig till andra röster eller ståndpunkter.

De fem övriga böckerna är mer komplicerade, och det finns skillnader mellan olika partier i dem. Mer monoglossiska tenderar de avsnitt att vara där sekvenser av praktiska handlingsmönster beskrivs, alltså där det anges hur man utför någonting. Sådana partier finns främst i de utdrag som handlar om köksväxtodling och okulering. Ett typiskt exempel är det exempel från Lindgren 1861 som gavs ovan, där raka, monoglossiska uppmaningssatser följer på varandra. Detta är rent pragmatiskt naturligt – i rent instruerande framställning är allt annat än en rak, monologisk framställning ofunktionellt.

Andra delar än direkt instruktion i dessa fem böcker är däremot mer heteroglossiska. Mest utpräglad är detta i Lindgren m.fl. 1872–84. Det är här man rent allmänt oftast hittar heteroglossiska utsagor. Dessutom är det i denna bok heteroglossen oftast har en funktion som kan knytas till en vetenskaplig färgning. Det kan explicit markeras att en ståndpunkt är författarens: "Okuleringen [...] torde, enligt vår åsigt, kunna betraktas såsom hufvudförädlingsmetoden för fruktträd och detta af åtskilliga anledningar."²⁹ Genom markeringen erkänns andra åsikter som legitima (något som förstärks av modaliteten). Värderingar av kunskap och motiveringar av urval i boken kan göras genom metatext: "Flera andra och mera omständliga sätt att afskilja knopparna eller göra inskärningarna i grundstammen finnas, hvilka vi likväl anse oss ej behöfva beskrifva såsom ej ledande till bättre resultat än nyssanförda enkla och lätt inöfvade."³⁰ Här erkänns att det kan finnas andra åsikter om vad som bör behandlas. Det kan finnas redovisningar av kunskapskällan (egen erfarenhet): "Vi ha åtskilliga gånger, utan att ha kunnat förmärka några menliga följder, förrättat detta arbete redan på senhösten efter bladfällningen eller midt i vintern, om marken varit bar, och äro sinnade att företrädesvis förorda dessa årstider, [...]"³¹ (Samtliga dessa exempel rör okulering.) En motsvarighet till den sista typen finns i Müller 1848–53, men i övrigt träder författaren aldrig in på detta direkta sätt i de andra böckerna. I Lindgren m.fl. 1872–84 (och i någon mån Müller 1848–

²⁹ Lindgren m.fl. 1872–84, häfte 3, s. 24.

³⁰ Ibidem, häfte 3, s. 26.

³¹ Ibidem, häfte 3, s. 27.

53) framkommer alltså ett intresse för att explicit hantera kunskapers värde, vilket kan sägas peka på ett närmande mot ett vetenskapligt förhållningssätt.

En vanlig funktion hos heteroglosser i såväl Lindgren m.fl. 1872–84 som de andra böckerna (utom Ekström 1855) är att erkänna en ståndpunkt som författarrösten markerar mot. Denna funktion fanns i flera av de ovan givna exemplen från Lindgren m.fl. 1872–84, där andra röster ekar. Vanligare är dock att den främmande ståndpunkten impliceras av vederlagda påståenden. I slutet av passagen om vattning i Eneroth 1857 står t.ex. ”Wiktigt är, att icke wattna för litet för hwarje gång, isynnerhet om jorden är mycket lerhaltig”. Detta implicerar ståndpunkten att mängden vatten inte är viktig, en rimlig ståndpunkt för den som är ovan i trädgårdsskötsel och därför relevant att bemöta. Endast någon gång i materialet får den främmande ståndpunkten och bemötandet av den mer tydligt ta plats i texten. Vanligast är det i Lindgren m.fl. 1872–84, men följande tydliga exempel kommer från Holm 1869. Den främmande ståndpunkt som vederläggs är understruken i exemplet:³²

Den bäst passande tid för vattningen är tidigt om morgonen, då solens strålar ännu icke hunnit uppvärma jorden, samt om aftonen. Man bör derföre icke bilda sig den föreställning, att en planta som vid den angifna tiden blifvit förbigången eller uteglömd, hela dagen skall försmäkta och tyna af i brist på vatten; nej, låt alla fördomar i den vägen falla och skynda att gifva den vatten hvad tid på dagen det än vara må, dock med iakttagande af hvad som vid vattning med kallt vatten nämndt är.³³

Det utmärkande för heteroglosser i denna funktion (liksom generellt för heteroglosserna i materialet) är att författarrösten visserligen släpper in eller antyder främmande röster, men behåller initiativet och aktivt tar ställning för eller emot den aktuella utsagan. Man kan dock konstatera att detta gör texten läsartillvänd i den meningen att den erkänner och förhåller sig till ståndpunkter som är allmänt i svang och som en läsare därför kan tänkas hysa eller ha kommit i kontakt med. Detta utmärker alltså i viss mån alla texterna utom Ekström 1855.

Det finns i materialet bara ett exempel på att en annan röst får framträda helt fritt, återigen i Lindgren m.fl. 1872–84. Här införs en hel artikel av en annan författare genom introduktionen ”Herr Ingebergs uppsats är af följande innehåll:”, varefter artikeln citeras.³⁴ Emellertid är hela artikeln tryckt i petit (mindre tryckstil), vilket annars används för att markera fördjupningar och annat som inte är nödvändigt att läsa för helhetsförståelsen.

³² I exemplet finns också andra markeringar av heterogloss, som dock av tydlighetsskäl inte markerats.

³³ Holm 1869, häfte 1, s. 5.

³⁴ Ibidem, häfte 2, s. 32.

Den infogade uppsatsen (som i hög grad överlappar med det som redan sagts) skall därför nog betraktas just som något som ligger utanför det ordinarie, och den mindre tryckstilen blir då ett subtielt sätt att underordna den och markera dess plats i helheten som just en främmande, infogad röst. Detta kan möjligen också ses som ett utslag av en vetenskapligt färgad hållning; här överläts det åt läsaren själv att ta ställning till värdet i det som en främmande röst inbjuds att säga.

De dialogiska mönstren kan inte sammanfattas på något enkelt sätt, men man kan konstatera att Ekström 1855 sticker ut såsom den minst vetenskapligt färgade och minst läsartillvända, och Lindgren m.fl. 1872–84 som den mest vetenskapligt färgade och även den mest läsartillvända. De övriga placerar sig på skalan mitt emellan, med Müller 1848–53 och Holm 1869 vettande mot det mer vetenskapligt färgade.

Den folkliga trädgårdslitteraturens pionjärtid

Undersökningen har för det första visat bredden inom den handbokslitteratur som ges ut: från framställningar av närmast encyklopediska format som vänder sig till halvprofessionella eller professionella, över litteratur för trädgårdsamatörer ur medelklass till små, billiga häften för mindre bemedlad landsbygdsbefolkning, som ofta får samsas med folkskolan om samma böcker. Undersökningen visar att professionaliseringen av området avspeglas i utgivningen. Professionaliseringens tydligaste uttryck gäller författarkåren: några författare står bakom ett flertal verk och dessa författare är också på andra sätt professionella kunskapspridare.

När det gäller spår av ett förvetenskapligande i den språkliga formen skiljer sig böcker för olika mottagare. Tydligast är spåren i den mer encyklopediska litteraturen (Müller 1848–53, Lindgren m.fl. 1872–84) genom en ökande explicit kunskapshandling. I viss mån finns drag av det även i medelklasslitteratur (representerad av Holm 1869). Den som mest tydligt bär spår av ett förvetenskapligande, Lindgren m.fl. 1872–84, är också den mest syntaktiskt komplexa (räknat i ord per mening) men samtidigt också den mest läsartillvända i den meningen att den förhåller sig till en läsares potentiella ståndpunkter, vilket kan tolkas som ett ganska jämnt tilltal.

De folkligare böcker som närstuderades är påfallande olika varandra: En, Ekström 1855, karakteriseras av fragmentering, förenkling och ett monologiskt uttryckssätt. En annan, Eneroth 1857, kännetecknas av både språklig och innehållslig pedagogisering. En tredje, Lindgren 1861, skiljer sig i framställningen inte på något avgörande sätt från den encyklopediska

litteraturen och medelklasslitteraturen – den är språkligt förhållandevis komplex. Båda de sistnämnda är relativt läsartillvända i det att de förhåller sig till en tänkt läsares förkunskaper. Snarare än en samlande karakteristik av den folkliga litteraturen blir iakttagelsen att den är påfallande heterogen. Troligen är denna stora heterogenitet ett indirekt uttryck för att det är problematiskt att skriva för allmoge eller "landtmän".³⁵

Att detta är problematiskt blir uppenbart även på andra sätt. Ett tecken på det är hur den avsedda mottagaren markeras. I de fall man vänder sig till lantmän eller allmoge skriver man normalt ut detta; när man däremot vänder sig till grupper som är mer etablerade som trädgårdsägare behöver inget uttryckligen sägas om målgrupp – dessa grupper framstår som normala, ommarkerade mottagare av trädgårdslitteratur, medan olika målgrupper inom landsbygdsbefolkningen framstår som atypiska mottagare.³⁶ Vidare riktar sig den folkligare litteraturen ofta (i vart fall på papperet) samtidigt till flera olika målgrupper bland landsbygdsbefolkningen, t.ex. folkskolebarn och lantmän, utan att det framställs som någon målgruppskonflikt. Ännu ett tecken på att det är problematiskt att vända sig till enklare mottagare är den dubbelhet i vem man faktiskt talar till som ofta finns i de folkliga böckerna, särskilt i de tidigare av dem, där förorden kan tala till någon annan än den som boken sägs vända sig till. När man skriver för "folket" vänder man sig ofta i lika hög grad till det etablissemang författaren själv är en del av, och "folket" markeras som de "andra", och det ses också ofta som acceptabelt att tala på samma sätt till bönder och barn. Den folkliga litteraturens inramning är alltså sådan att de rådande sociala klyftorna mellan å ena sidan avsändare och etablissemang och å andra sidan landsbygdsbefolkningen befästs.

Det ligger i tiden att vända sig till folket, och det finns alltså en uppenbar vilja att nå ut med nyttiga kunskaper till folket – men en slutsats är att det också ligger i tiden att det inte finns något självklart sätt att göra detta på. Det blir tydligt att det är etablissemang som talar, och även om sättet att tala ibland är likt det man använder till målgrupper som består av sociala jämlingar, visar inramningen på svårigheter att anpassa sig till (eller ens avgränsa) den faktiska avsedda mottagaren. Det är en pionjärtid för den folkliga trädgårdslitteraturen, inte bara genom att den första litteraturen ges ut utan genom att man söker efter ett uttryckssätt för att tala till nya grupper.

³⁵ Bäst lyckas kanske Eneroth 1857 – det är lätt att instämma i Lantbruksakademiens berömmade karakteristik som citerades i inledningen, att det är en "kort, redig och lättfattlig" handledning.

³⁶ Jfr motsvarande iakttagelse hos Melander & Josephson (2003, s. 251).

Källor

- Anderson, John F., 1852: *Köksträdgården. Uppdragning och skötsel af de förnämsta och allmänast använde Köksväxter, såsom Kålväxterna, Rotfrukterna, Ärtor och Bönor, Sparrisväxter, Spenatväxter, Sallader, Kryddväxter, Lökwäxter, Gurkor, m. m. Synnerligast med afseende på smärre trädgårdar för eget hushåll så väl i staden som på landet*, Stockholm: J. J. Flodin.
- A[ppeltoff], P.G., 1873: *Trädgårdsbok för Halländska Allmogen, innehållande anvisning till trädgårdsanläggningar, Köksväxters odling, förvaring och användning äfvensom Fruktträds och Bärbuskars plantering och skötsel m. m.*, Halmstad: Appeltoff & C:o.
- Dahlberg, Carl, 1870: *Handledning i trädgårdsskötsel. Uppställd efter undervisningsplanen för de särskilda klasserna vid folkskolelärare-seminarium i Linköping och derjemte lämpad för folkskolor och trädgårdsodlingens vänner*, Norrköping: M. W. Wallbergs Förlag.
- Ekström, Fr. Aug., 1855: *Trädgårdsbok för Folk-Skolan, Folkskole-Lärare, och Allmogen*, Stockholm: P. A. Norstedt & Söner.
- Eneroth, Olof, 1857: *Trädgårdsbok för Allmogen*, Stockholm: Författarens förlag.
- Eneroth, Olof, 1859: *Fruktträds Plantering och Wård. (Aftryck ur tidskriften: Läsnings för Folket.)*, Stockholm: P. A. Norstedt & Söner 1860 [särtryck av "Reglor för plantering af fruktträd jemte några ord om behandling af de odlade växterne såsom lefwande warelser", *Läsning för Folket* 26].
- Holm, J.F., 1869: *Handledning i trädgårdsskötsel för trädgårdsodlare och blomsterwänner, I. Köksväxtodling. Omfattande anläggning och underhållande af köksträdgårdar samt odlingen af de för våra klimatiska förhållanden bäst passande köksväxter, bärbuskar och fruktträd*, Allmännyttigt handbibliotek N:r 29, Stockholm: Sigfrid Flodins förlag 1869; II. *Blomsterodling i boningsrum, tillika innehållande skötseln af blomster- och bladväxter för kalljord hvilka böra öfvervintras inomhus; odling af blomsterlökar samt Kalender för blomsterodlare*, Allmännyttigt handbibliotek N:r 30, Stockholm: Sigfrid Flodins förlag 1869; III. *Blomsterodling på fritt land. Odling af ett- och fleråriga blomster- och blad-växter, rank- och slingerväxter, träd och buskar för grupper, blomsterlökar m. m. äfvensom gräsplaners anläggning och underhåll samt kalender för blomsterodlare*, Allmännyttigt handbibliotek N:r 31, Stockholm: Sigfrid Flodins förlag.
- Lindgren, E., 1861: *Trädgårdsbok för folkskolor och landtmän. Anvisning till odling af köksväxter, fruktträd, bärbuskar, träd och buskar för parker m. m.*, Skara.
- Lindgren, Erik, 1865: *Handledning i trädplantering. Anvisning till uppdragning af frukt-, park-, allé- och skogsträd, fruktbarande samt andra nyttiga och prydliga buskväxter, deras utplantering och skötsel, anläggning af häckar, äfvensom urval af de bästa och för vårt klimat lämpligaste träd och buskväxter samt deras odling*, Stockholm.
- Lindgren, Erik, 1873: *Folkskolans trädgårdsbok*, Stockholm: Sigfrid Flodins förlag.
- Lindgren, E. & Ringius, L.A., 1868: *Trädgårdsbok för Norden, omfattande Anvisning till odling af de för nordliga delarne af Sverige och Finland lämpliga matväxter*, Stockholm: Sigfrid Flodins förlag.
- Lindgren, Erik, Pihl, Axel & Löwegren, Georg, 1874: *Handbok i Svenska Trädgårdsskötseln* [9 delar 1872–84 varav 5 delar 1872–74], I. Lindgren, Erik, *Inledning till trädgårdsskötseln, omfattande trädgårdsskötseln hufvudgrunder*,

- Stockholm: S. Flodin 1872; II. Lindgren, Erik, *Köksväxtodling. Fullständig anvisning till odling af alla både allmänna och sällsyntare köksväxter, såväl på kalljord som under glas*, Stockholm: S. Flodin 1872; III. Pihl, Axel, *Fruktodling på kalljord*, Stockholm: S. Flodin 1872; IV. Pihl, Axel, *Fruktodling under glas, omfattande skötsel af de för odling i drifhus eller kaster viktigaste fruktträds- och bärbuskarterna, äfvensom odling af ananas samt drifning af smultron*, Stockholm: S. Flodin 1874; V. Lindgren, Erik, *Trädplantering, omfattande uppdragning, plantering och skötsel af alla de träd och buskar, som anses kunna fortkomma i det fria inom Sverige*, Stockholm: S. Flodin.
- Lundström, Carl Gustaf, 1853: *Den Lille Trädgårdsmästaren, eller Grundlig handledning i allt som hör till växternas odling och fortplantning, isynnerhet hwad blommor och praktväxter angår*, Stockholm: P. A. Huldbergs Bokhandel.
- Mansa, J.L., 1852: *Trädgårdskatekes eller Reglor för nyttiga trädgårdswexters odling*, Malmö.
- Metzger, Joh., 1858: *Frukt-trädgårds-bok för Ungdom. En enkel, tydlig och roande anvisning om bästa sätten att af kärnor uppaga, wårda och förädla fruktträd*, Stockholm: Sigfrid Flodins förlag.
- Müller, Daniel, 1853: *Trädgårds-skötsel, I. Trädgårdskonst. Theoretisk-praktisk anvisning att anlägga och underhålla trädgårdar, jemte en tabellarisk sammanställning af park- och fruktträd, buskar och blomsterörter, samt anteckningar om dessas höjd, varaktighet, utseende, blomningstid, den jordmån det läge de fordra m. m.*, Stockholm: Alb. Bonniers förlag 1848; II. *Frukt- och Köks-trädgården. Trädgårds-skötsel. Frukt-träds uppdragning, förädling och skötsel, frukt- och grönsakers drifning, samt köksträdgårdens wård*, Stockholm, Alb. Bonniers förlag 1850; III. *Trädgårds-skötsel III. Blomster-skötsel såväl i växthus som boningsrum*, Stockholm, Alb. Bonniers förlag.
- Müller, Daniel, 1856: *Trädgårdsvännen. Anvisning att anlägga och underhålla köks-, frukt-, blomster-, fönster- och lustträdgårdar, jemte almanacha, som efter tidsföljden uppräknar de under de olika årstiderna förefallande göromålen. Till tjänst för vänner och vännerinnor [sic] af växtodling*, Bibliothek för landtmän m. fl. 12:te häft., Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Müller, Daniel, 1859: *Fruktträdsodlingens katekes. En i frågor och svar framställd afhandling öfver Fruktträds uppdragande af kärnor, ympning, okulering, behandling i trädskolor, beskärning och öfrig skötsel*, Bibliothek för Landtmän m. fl. 18:de häftet, Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Schübeler, F.C., 1866: *Köksträdgården. Anvisning att anlägga och sköta köksträdgårdar samt att i hushållet använda deras alster. En skrift för folket*, Örebro: N. M. Lindh.
- Trädgårdsskötselns allmänna grunder*, Stockholm [sic]: J. & A. Riis 1871.
- Wennström, J.E., 1859: *Anvisning för trädplantering i allmänhet samt fruktträds plantering i synnerhet till handledning för Landtmän och Allmoge utgifwen*, Upsala: Wahlström & S.

Litteratur

- Ekvall, Ulla, 1997: *Formativt, figurativt, operativt i läroböcker för barn. Del 1. Utvecklingen under 1800-talet*, Svensk sakprosa 12, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.

- Eneroth, Olof, 1865: *Handbok i svensk pomologi, I. Inledning till fruktträdens och trädfrukternas beskrifning med särskildt afseende på Sverige*, Stockholm: P.A. Nyman 1864; II. *Svensk Pomona eller beskrifning öfver ädlare i Sverige på fritt land odlade trädfrukter och fruktträd*, Stockholm: P.A. Norstedt & Söner.
- Eneroth, Olof, 1862: *Om skolträdgårdar*, Norrköping: Föreningens boktryckeri.
- Fairclough, Norman, 1992: *Discourse and social change*, Cambridge, Oxford & Malden: Polity Press.
- Halldor, Henning, 1935a: "Förteckning över i Sverige utkommen litteratur rörande trädgårdsodling 1628–1930", *Trädgårdsodlingen i Sverige. Hyllningsskrift tillägnad Carl G. Dahl på sextioårsdagen den 17 juni 1935*, Stockholm: Saxon & Lindströms förlag, s. 435–488 <<http://www.kslab.ksla.se/tradodlf.htm>>
- Halldor, Henning, 1935b: "Förteckning över i Sverige utgivna periodiska skrifter rörande trädgårdsodling", *Trädgårdsodlingen i Sverige. Hyllningsskrift tillägnad Carl G. Dahl på sextioårsdagen den 17 juni 1935*, Stockholm: Saxon & Lindströms förlag, s. 489–499 <<http://www.kslab.ksla.se/periofor.htm>>
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Christian M.I.M., 2004: *An introduction to functional grammar*. 3 uppl., London: Arnold.
- Ledin, Per, 1994: "Vem kan man lita på? Språk och makt i EU-debatten", *Språk & stil* 4, s. 19–63.
- Ledin, Per, 1997: "Med det nyttiga skola vi söka att förena det angenäma ...". *Text, bild och språklig stil i veckopressens föregångare*, Svensk sakprosa 14, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Martin, J.R. & White, P.R.R., 2005: *The language of evaluation. Appraisal in English*, Basingstoke, Hampshire & New York, New York: Palgrave Macmillan.
- Melander, Björn, 1998: "Det är Husqvarna". *Om språket i tre upplagor av Läsebok för folkskolan*, Svensk sakprosa 17, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Melander, Björn, 1999: *Vetenskap och underhållning. Den allmännyttiga uppsatsen i den svenska almanackan från 1749 till 1990*, Svensk sakprosa 26, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Melander, Björn & Josephson, Olle, 2003: "Muntlighet och skriftlighet i sakprosatexter", *Theoretiska perspektiv på sakprosa*, Boel Englund & Per Ledin (red.), Lund: Studentlitteratur, s. 239–272.
- Nisbeth, Åke, 1982: "Två folkskrifter om trädgårdsodling", *Skånsk trädgård*. Åke Werdenfels (red.), *Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 1981*, Kristianstad: Skånes hembygdsförbund s. 62–73.
- Nord, Andreas, 2008: *Trädgårdsboken som text 1643–2005*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Scandinavian Philology, N.S. 47, Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet.
- Petersson, Inga-Lisa, 1992: "Fraktur eller antikva? Om tryckstilar i pedagogisk litteratur 1842–1889", *Studier i Läsebok för folkskolan*, Inga-Lisa Petersson, Absalon. Skrifter utgivna vid Litteraturvetenskapliga institutionen, Lunds universitet, s. 44–88.
- Sörbom, Per, 1972: *Läsning för Folket. Studier i tidig svensk folkbildningshistoria*, Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag.
- Wendt, Bo-A, 1998: *Krigsmans läsning. Textmönster och språkbruk i svenska soldathandböcker 1769–1994*, Svensk sakprosa 23, Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.